

Experiència de treball social de grups a l'aula: una aproximació a la malaltia d'Andrade des de la metodologia ApS

The social work experience of groups in class: an approach to Corino de Andrade's disease based on the Service Learning Methodology

Ana J. Cañas-Lerma¹

0000-0001-7235-2070

M. Elena Cuartero-Castañer²

0000-0002-9510-8721

Tatiana Casado de Staritzky³

0000-0003-2414-3877

Recepció: 25/01/21. Revisió: 05/03/21. Acceptació: 10/05/21

Per citar: Cañas-Lerma, A. J., Cuartero-Castañer, M. E., i Casado de Staritzky, T. (2021). Experiència de treball social de grups a l'aula: una aproximació a la malaltia d'Andrade des de la metodologia ApS. *Revista de Treball Social*, 220, 135-149. <https://doi.org/10.32061/RTS2021.220.07>

Resum

La Universitat de les Illes Balears, en col·laboració amb l'Associació Balear de la Malaltia d'Andrade (ABEA), ha dut a terme un projecte d'innovació docent en una de les assignatures de treball social de grups, emmarcat en el 17è ODS. L'objectiu principal va ser sensibilitzar les futures professionals⁴ del treball social davant la situació en la qual es troben les persones afectades per la malaltia d'Andrade i les seves famílies. Les malalties rares són una font de malestar important per a les persones

1 Professora ajudant. Departament de Filosofia i Treball Social. Universitat de les Illes Balears. ana.lerma@uib.es

2 Professora contractada doctora. Departament de Filosofia i Treball Social. Universitat de les Illes Balears. me.cuartero@uib.es

3 Professora ajudant doctora. Departament de Filosofia i Treball Social. Universitat de les Illes Balears. tatiana.casado@uib.es

4 Les autores de l'article s'han decantat per l'ús del genèric femení, que inclou a persones de tots dos sexes, per facilitar la lectura del text.

afectades i les seves famílies, per la qual cosa la falta de comprensió o coneixement per part de les professionals suposa un hàndicap a l'hora de donar respostes derivades de les necessitats d'aquestes persones. En aquest Projecte d'Aprenentatge-Servei es va proposar el desenvolupament d'una experiència grupal que pogués ser extrapolada a la comunitat, dirigida a les membres d'ABEA. Va ser una experiència vivencial. L'alumnat va passar tant pel rol de treballadora social que facilita el grup, com pel de persona afectada o el de cuidadora o familiar. Les alumnes van comptar amb el suport de membres de l'associació, que van compartir la seva experiència. Els resultats van assenyalar que les estudiants, sense coneixements previs sobre la malaltia, van augmentar el seu nivell de coneixement tant teòric com emocional. Passar pel rol de persona afectada o familiar les va situar en una tessitura diferent, que va fomentar un treball des d'una posició empàtica i col·laborativa. El projecte va suposar un acostament entre la societat, col·lectius, en molts casos invisibilitzats, i la universitat.

Paraules clau: Aprenentatge-Servei, ApS, treball social de grups, malalties rares, intervenció grupal.

Abstract

In cooperation with the Balearic Association for Corino de Andrade's Disease (ABEA), the University of the Balearic Islands has carried out a teaching innovation project in one of its group social work subjects on the context of the 17th SDG. The main objective was to raise awareness among future social work professionals about people affected by Corino de Andrade's disease and their families. Rare diseases are a source of significant distress for affected people and their families; therefore, a professional's lack of understanding or knowledge constitutes a handicap when it comes to delivering responses based on these people's needs. In this service learning project, the development of a group experience was put forward which could be extrapolated to the community aimed at ABEA members, consisting of a life experience. The students experienced both the role of the social worker as enabled by the group and the role of the affected person or that of the caregiver or family member. The students benefitted from the support of some ABEA members, who shared their experience. The outcomes suggest that without prior knowledge about this specific disease, the students enhanced their theoretical and emotional knowledge level. Stepping into the shoes of the affected person or the family member placed them in a different position, fostering a work ethic founded on a perspective of empathy and cooperation. The project involved bringing society, groups –which in many cases have been veiled– and the university together.

Keywords: Service learning, SL, group social work, rare diseases, group intervention.

L'experiència que a continuació es presenta ha estat possible gràcies a l'aliança establerta entre la Universitat de les Illes Balears (UIB), concretament a través del grau en Treball Social, i l'Associació Balear de la Malaltia d'Andrade (ABEA). Així mateix, es tracta d'un projecte finançat en el marc de la convocatòria d'ajudes per a projectes d'innovació docent i millora de la qualitat docent de l'any acadèmic 2018-2019 (PID 180904, Institut de Recerca i Innovació Educativa – UIB).

Introducció

Parlar d'Objectius del Desenvolupament Sostenible (ODS) i l'Agenda 2030 (Nacions Unides, 2021) implica una idea de desenvolupament que ha de ser sostenible, tant en recursos com en temps. És a dir, un progrés durador per a la generació actual però també amb vista al seu manteniment i avanç per a les generacions futures. L'Agenda 2030 és universal i insta tots els països, tant aquells enriquits com empobrits, a adoptar mesures per garantir que ningú es quedi enrere. Cal tenir en compte que els governs no estan obligats jurídicament a treballar per assolir l'Agenda 2030, però des de Nacions Unides sí que s'espera d'ells que prenguin mesures perquè considerin com a propis els 17 objectius i les seves metes i estableixin marcs legals per assolir-los als països que representen. Però no solament els governs i les administracions públiques poden treballar per a la consecució dels ODS. La societat civil i les seves organitzacions poden contribuir a assolir-los gràcies a la posada en marxa d'accions i a la seva participació en projectes amb els quals se senten compromesos. Els ODS són una palanca que ens activa perquè canviem les nostres estructures socials, els nostres comportaments i els nostres valors com a éssers humans respecte a altres éssers humans, i a la resta d'éssers i hàbitats amb els quals compartim el planeta, des de les premisses de la igualtat, equitat i justícia social. Per tant, serà d'obligat compliment conèixer a fons la realitat social per a, a partir d'aquí, treballar en la seva transformació cap a una millora del seu benestar (Mayor, 2009).

Vivim en un món globalitzat en el qual un canvi a escala local permet obrir vies cap al canvi global. Una iniciativa que lluiti per aconseguir la justícia social i sigui promoguda per un petit grup a través dels mitjans actuals de comunicació té veu, pot arribar a l'altra part del planeta. Tenim les eines per connectar coneixement, entreteixir conjuntament idees i projectes, així com per connectar la universitat amb la realitat social que ens envolta. Aquí és on l'objectiu 17, "Aliances per aconseguir els objectius", que persegueix revitalitzar l'aliança mundial per al Desenvolupament Sostenible, pren protagonisme en aquesta experiència pràctica que ara presentarem. Aquesta premissa s'argumenta pel fet que la importància per assolir els ODS, a més de la unió de governs i el sector privat, necessita la unió de la societat civil, el món científic i l'acadèmic. En aquest engranatge la professió del treball social té molt a dir i assumir per complir els ODS (Consejo General del Trabajo Social, 2021).

És en aquest punt on posem el focus en la Responsabilitat Social Universitària (RSU), entesa en paraules de Muñoz (2012) com “la reflexió i la intervenció sobre les implicacions psicològiques, socials, polítiques i ambientals que es produeixen en les pràctiques universitàries de manera explícita o implícita, tant per acció o omissió” (p. 10). És a dir, “un procés de presa de consciència del que es fa (...) un exercici de drets i responsabilitats amb els altres” (p. 10). Seguint amb aquesta autora, serà des de qualsevol entorn de la pròpia universitat des d'on es pugui desenvolupar la RSU, sempre que impliqui ajuntar-se i coordinar-se amb els altres, tant amb les mateixes membres de l'entorn universitari, com amb agents socials, en principi, externs a la vida acadèmica. La RSU revaloritza els principis i valors dirigits a la millora i el desenvolupament social. Parlem de l'ètica de la universitat (Tapia, 2018).

L'objectiu final serà la creació d'espais comuns on es generin experiències en les quals participin totes les parts. En aquest sentit, i recollint part de l'Article 7 de la Declaració Mundial sobre l'Educació Superior en el S. XXI, serà deure de la universitat oferir al seu alumnat l'oportunitat d'analitzar i atendre les necessitats de la societat des del desenvolupament de les seves “capacitats amb sentit de la responsabilitat social, educant-los perquè tinguin una participació activa en la societat democràtica i promoguin els canvis que propiciaran la igualtat i la justícia” (UNESCO, 1998, p.106). Per tant, és necessari que des de l'educació universitària es fomenti la participació de la comunitat universitària (tant estudiants com personal docent i investigador) en la resolució de problemes socials des d'un enfocament acadèmic a fi de generar aprenentatges que repercutixin en canvis beneficiosos per a la societat (Kenny et al., 2002).

Per aplicar d'una manera efectiva aquestes premisses a la vida acadèmica universitària, la Conferència de Rectors de les Universitats Espanyoles (CRUE), a través de la Comissió de Sostenibilitat (2015), va presentar públicament el seu suport a l'Aprenentatge-Servei (ApS) i va encoratjar les universitats perquè es treballés des d'aquesta metodologia. Cal recordar que ja a l'article 64.3 de l'Estatut de l'Estudiant Universitari es recull que les universitats hauran d'oferir experiències que promoguin la RSU des d'aprenentatges acadèmics vinculats a la realització d'un servei a la comunitat dirigit a la millora de la qualitat de vida de les persones i la seva inclusió en la societat (Reial decret 1791/2010, de 30 de desembre).

Per tant, la posada en marxa de projectes des de la metodologia docent d'ApS a les aules universitàries repercutirà positivament en la formació de les seves estudiants. De fet, aquesta metodologia ha estat àmpliament desenvolupada en el panorama internacional, sobretot en països anglosaxons, on s'han recollit els beneficis per a l'alumnat pel que fa a la seva formació acadèmica i formació social i humana com a futures professionals (Tapia, 2006). Concretament, per als estudis vinculats al treball social (grau, màster, títols propis i doctorat), serà una excel·lent possibilitat per generar aliances i connexions entre les organitzacions i agents socials i la comunitat universitària; un pont per acostar la universitat a l'atenció i resolució de les necessitats socials.

La nostra experiència des del treball social i la metodologia ApS

Aquest article presenta el desenvolupament de l'experiència duta a terme sota el títol "Projecte basat en la Metodologia d'Aprenentatge-Servei entre l'alumnat de l'assignatura Processos i Tècniques del Treball Social de Grups i ABEA (Associació Balear de la Malaltia d'Andrade)".

La importància del desenvolupament d'aquest projecte juntament amb les futures treballadores socials està altament justificada, sobretot en el cas de Mallorca. L'amiloïdosi hereditària per transtiretina AhTTR, popularment coneguda com la "malaltia d'Andrade", és una malaltia rara multisistèmica que presenta un focus endèmic a l'illa. Consisteix en un trastorn degeneratiu del sistema nerviós perifèric que pot afectar el funcionament d'òrgans vitals com el cor o els ronyons (ABEA, 2021). Aquesta malaltia afecta 10.000 persones a tot el món; i a Espanya existeixen dos focus endèmics: Valverde del Camino (Huelva) i l'illa de Mallorca (Illes Balears), i aquesta última és reconeguda com el focus més gran de casos registrats d'Espanya (ABEA, 2021).

Com que es tracta d'una malaltia hereditària i causada per una mutació genètica, aquesta concentració geogràfica és habitual en aquesta mena de patologies. A més, es transmet de progenitores a filles amb una probabilitat del 50% en cada embaràs, i no totes les persones amb la mutació genètica desenvoluparan la malaltia. Malgrat que a Mallorca n'hi ha molts casos, es tracta d'una malaltia poc freqüent, per la qual cosa moltes professionals de l'àmbit de la salut, serveis socials o educació la desconeixen. Per tant, avui dia, són elevats els casos en què les treballadores socials de l'illa no coneixen en profunditat aquesta malaltia, així com les necessitats físiques, socials i emocionals que genera. És per aquest motiu pel qual les persones afectades senten (testimoniatsges recollits per les membres d'ABEA) que no sempre reben una atenció de qualitat i ajustada al seu estat tant emocional com físic, i que constantment han d'explicar elles mateixes de què tracta la seva malaltia i com les afecta quan es dirigeixen a serveis socials o a entitats del tercer sector i a l'Administració pública en general per informar-se o tramitar alguna sol·licitud d'ajuda.

Les membres de l'associació ABEA, després de diverses sessions internes, van manifestar l'interès i la necessitat de participar en un grup socioterapèutic per treballar temes relacionats amb les conseqüències de la malaltia en la seva vida. Concretament, sol·licitaven estudiar poder disposar d'un espai grupal per compartir les seves experiències i aprenentatges propis en relació amb la convivència amb la malaltia. Aquesta opinió manifestada sobre la importància de treballar grupalment amb persones que comparteixen un interès o nexa d'unió comuna està avalat per Parra (2014), que recull que el cor del treball social de grups "és la creació deliberada d'un context grupal en el qual es promouin les relacions i la participació per originar creixement i canvis significatius" (p. 24). Per donar resposta a aquesta demanda serà necessari disposar d'un equip de

futures professionals formades i sensibilitzades en la temàtica. Aquestes futures professionals hauran de ser les facilitadors de grups d'intervenció, per la qual cosa han de disposar d'eines per poder fer-ho.

Seguint aquesta línia, la finalitat del projecte va ser sensibilitzar les futures professionals del treball social davant la situació, tant personal com familiar, en la qual es troben les persones afectades per la malaltia. Així mateix, extensivament, sensibilitzar el seu entorn més pròxim, amb els qui poguessin compartir reflexions i nous aprenentatges derivats de les activitats que es duguessin a terme durant el desenvolupament dels crèdits pràctics de l'assignatura Processos i Tècniques del Treball Social de Grups, de tercer curs del grau en Treball Social.

Metodologia

L'ApS tracta de brindar una experiència educativa vivencial. Per a Manzano-Arrondo (2012) és una metodologia docent que té com a objectiu que l'alumnat aprengui continguts teòrics alhora que duu a terme un servei a la comunitat. Per tant, les estudiants aprenen a aplicar els coneixements acadèmics amb la intenció de millorar una realitat social, que han estudiat prèviament en profunditat, i que ha manifestat el seu interès de col·laboració amb la universitat. Es tracta de dur a terme activitats acadèmiques com ara treballs individuals o grupals, treballs finals de grau o memòries de pràctiques externes (Raya-Díez i Caparrós, 2013) i no deixar-los guardats en un calaix. Tampoc es tracta de dur-los a terme sobre la base de suposades necessitats socials. Es busca fomentar la presa de contacte amb les necessitats socials reals i oferir-ne el treball acadèmic amb la finalitat de millorar el seu entorn (Paz-Lourido, 2017). Seguint aquesta mateixa autora, l'ApS "no és un programa de voluntariat, una activitat únicament acadèmica ni una formació pràctica o treball de camp sense compromís social" (p. 227).

La Universitat de les Illes Balears, amb intenció de fomentar aquest tipus de metodologia educativa, va crear el 2017 el programa ApSUIB, dirigit al foment i desenvolupament de la metodologia ApS en la pròpia institució.

El "Projecte basat en la Metodologia d'Aprenentatge-Servei entre l'alumnat de l'assignatura Processos i Tècniques del Treball Social de Grups i ABEA (Associació Balear de la Malaltia d'Andrade)" va buscar potenciar l'aprenentatge actiu i, alhora, participar d'un servei a la comunitat (concretament dirigit a les persones afectades per la malaltia d'Andrade, les seves familiars i el cercle de persones més pròxim a elles, així com a la societat en general).

L'eix vertebrador va ser la preparació d'un projecte d'intervenció de treball social de grup. Es va dissenyar un grup socioterapèutic on l'alumnat emulaven ser persones afectades per la malaltia. Les membres d'ABEA van elaborar una llista de temes rellevants per elles. Les estudiants es van dividir en dos grups i van poder seleccionar d'aquesta llista un tema per treballar ficticiament en les seves pràctiques. Així, el grup-classe tenia

com a objectiu treballar sobre aquells aspectes que generen malestar, sofriment i/o impedeixen desenvolupar les capacitats, afectes, relacions i responsabilitats socials de les persones integrants del grup i la seva relació amb la malaltia.

La proposta consisteix a preparar les futures treballadores socials perquè puguin oferir una proposta d'experiència grupal a les persones afectades, per aquesta o altres causes. Elles són les encarregades de facilitar un grup en el qual les participants puguin millorar la seva capacitat d'enfrontar-se a la seva situació personal des d'un enfocament més positiu i rebre un acompanyament grupal als seus problemes personals, familiars, socials i comunitaris.

L'experiència va estar clarament vinculada amb la identificació de les necessitats de les persones integrants d'ABEA per part de les estudiants. Amb aquest objectiu, es va convidar algunes membres d'ABEA, a l'inici del curs, a una classe presencial, perquè compartissin la seva realitat i les alumnes les poguessin entrevistar per aprofundir en el coneixement de la seva realitat.

Una vegada preparat el projecte d'intervenció per part de l'alumnat, es van dur a terme sessions de joc de rol dins de l'aula, en les quals l'alumnat alternava els rols de treballadores socials i membres del grup socioterapèutic.

Els objectius de l'Aprenentatge i els objectius del Servei van ser plantejats per atendre la necessitat social manifesta d'ABEA (suport i orientació davant l'afectació de la malaltia d'Andrade) i recullen el servei ofert per part de l'alumnat (proposta de projecte d'intervenció grupal per estudiar la seva futura posada en marxa).

Objectius de l'Aprenentatge

1. Formar professionals pròximes a la realitat social que les envolta.
2. Oferir a l'alumnat un espai d'entrenament de pràctiques i tècniques grupals.
3. Desenvolupar les competències transversals associades a la pròpia assignatura i al grau de Treball Social en general.
4. Fomentar el compromís social i la vinculació comunitària a través de la formació social.
5. Oferir un espai de treball acadèmic on es recullin les necessitats i il·lusions d'un col·lectiu que és molt possible que elles acompanyin en un futur, quan exerceixin la professió de treballadores socials.
6. Acostar la realitat de les persones afectades per la malaltia d'Andrade a les joves universitàries que estudien Treball Social i per extensió a les seves familiars i persones properes.
7. Proposar accions per millorar la qualitat de vida de les persones afectades per la malaltia d'Andrade i les seves familiars/cuidadores.

Objectius del Servei

1. Detectar necessitats de les membres d'ABEA després de la primera presa de contacte (fase organització) segons l'anàlisi de les històries de vida compartides des d'ABEA.

Es tracta de reconèixer possibles necessitats tant socials com emocionals o relacionals, i promoure'n la cobertura des de l'àmbit del treball social grupal a partir de dur a cap dues propostes de grups socioterapèutics dirigits específicament a l'atenció de les sòcies d'ABEA.

2. Proposar una resposta a aquestes necessitats a través de l'elaboració d'un projecte (treball acadèmic).

Consisteix a elaborar un projecte d'intervenció grupal, on es descriu de manera sistematitzada les sessions plantejades en el grup socioterapèutic simulat. Aquestes sessions aniran destinades a la promoció d'una acció positiva de cara a millorar les necessitats manifestades per ABEA: sessions destinades a la millora de la comunicació amb les seves familiars, a l'afrontament del diagnòstic de la malaltia o al futur que se'ls presenta i les limitacions que l'avanç de la malaltia podria causar: laborals, socials, relacionals...

Disseny de l'experiència

A continuació, detallem el procediment d'implementació del projecte, distingint diferents fases.

Figura 1. Fases del projecte

Font: Elaboració pròpia.

A) Fase de preparació

Després de la sol·licitud del servei per part d'ABEA, es va fer una reunió entre representants de l'associació i el professorat implicat en el projecte d'innovació docent per preparar el disseny de la proposta de treball des de la metodologia ApS. Es va treballar des de la premissa de la reciprocitat, compartint en tot moment l'organització del projecte entre totes dues entitats. Després de fer un DAFO per detectar les fortaleses i febleses del projecte, es va procedir a la signatura d'un document de col·laboració entre totes dues organitzacions (entitat/organització i universitat/docents).

B) Fase d'organització

En la primera classe de crèdits pràctics es va presentar el projecte i la metodologia ApS al grup-classe. A més, les estudiants van completar un qüestionari (preguntes de respostes obertes i tancades) sobre coneixements previs relacionats amb la malaltia d'Andrade, les malalties rares i els grups socioterapèutics. Van respondre la totalitat del grup-classe (n = 22) i, a tall d'exemple, algunes de les preguntes d'estudi van ser: "Coneixes què són les malalties rares?", "Si vas respondre 'poc' o 'res', podries escriure què imagines que són?"; "Saps el nom d'alguna malaltia rara?"; "Si vas respondre afirmativament a la pregunta 'quina és la seva simptomatologia?', quin tipus de dificultats penses que es poden trobar a l'hora de contactar amb les treballadores socials?"; "Quin tipus de treball penses que podem fer des del treball social de grups amb les seves famílies?".

En aquesta fase, l'Associació Balear de la Malaltia d'Andrade va fer una presentació a les estudiants en la qual explicaven les seves necessitats i motivacions sobre el projecte. Van desenvolupar diferents casos i històries de vida de persones usuàries a fi que l'alumnat pogués configurar els perfils i identitats que personificarien com a integrants del grup simulat en els joc de rols que s'havien de fer a classe. A partir d'aquest moment, les estudiants van conformar dos grups de treball, integrats cadascun per 11 estudiants (n = 22). Ens trobem davant dos grups altament feminitzats (homes = 3) amb edats compreses entre els 19 i els 30 anys.

C) Fase de realització

Aquesta fase va consistir en el disseny de les dues propostes d'intervenció i els protocols de sessions grupals plantejades i dirigides expressament per a membres d'ABEA. Posteriorment, es van iniciar els joc de rols seguint el disseny d'intervenció plantejat per cada grup, dins de l'espai de crèdits pràctics. Aquest va ser un espai eminentment pràctic, on les integrants del grup anaven alternant la seva participació, a vegades amb el rol de treballadora social, a vegades participant del grup (afectada per la malaltia o familiar/cuidadora). Les sessions dins de l'aula es van organitzar de la següent manera: primers minuts per contextualitzar la classe del dia i posada en comú sobre el moment en què cada grup es trobava,

joc de rol grupal (escalfament, desenvolupament i tancament de la sessió) i un moment final on es van posar en comú les vivències i aprenentatges reconeguts durant la classe.

D) Fase d'avaluació

Es va centrar en la presentació a ABEA dels dos projectes i posada en comú sobre l'experiència de simulació dins de l'aula. Es va fer una avaluació conjunta dels projectes tant per part del professorat responsable com dels representants d'ABEA (avaluació multifocal). Així mateix es va completar un qüestionari postrealització del projecte d'innovació docent, amb preguntes d'escala tipus Lickert, on 1 era poc i 5 molt, i preguntes de resposta oberta per valorar el grau de satisfacció de la participació en aquesta mena de metodologia d'aprenentatge. Hi va participar tot l'alumnat ($n = 22$) i algunes de les preguntes van ser: "Consideres que participar en el projecte ApS t'ha despertat interès pels problemes que es donen a escala local, en el nostre entorn més pròxim?"; "En quin grau consideres que participar en aquest projecte d'ApS t'ha estat útil per assolir la competència general de l'assignatura: 'capacitat d'establir relacions professionals, identificant necessitats, problemes, dificultats i conflictes, amb la finalitat d'identificar la forma més adequada d'intervenció?"; "En quin grau has adquirit coneixement sobre la malaltia d'Andrade i la implicació que té en la vida de les persones afectades i les seves famílies?"; "Enumera quins aprenentatges conceptuals has adquirit en participar en aquest projecte d'ApS, és a dir, quines noves idees, pensaments, conceptes, opinions... has après o desenvolupat".

E) Tancament del projecte

En aquest últim espai es va fer una cerimònia de reconeixement del treball conjunt i es va procedir al lliurament de les versions finals de tots dos projectes d'intervenció grupal a ABEA. Va quedar plasmat el reconeixement per part d'ABEA a l'alumnat per la seva implicació positiva de millora d'una necessitat latent manifestada per elles.

Taula 1. Organització del projecte en fases, objectius i activitats

FASE	OBJECTIUS		ACTIVITATS
	Aprentatge	Servei	
A) Preparació		1	- Reunió entre professorat de la universitat i ABEA per organitzar el projecte. - Realització d'un DAFO. - Firma d'un projecte de col·laboració.
B) Organització	1	2	- Les estudiants completen un qüestionari pre-intervenció. - ABEA acudeix a la universitat i presenta el projecte ApS i explica la malaltia d'Andrade. - Organització de les estudiants en 2 grups.
C) Realització			- Disseny de la intervenció del grup i elaboració dels protocols de les sessions per part de les estudiants. - Assaig de la proposta d'intervenció en format joc de rol per veure'n l'adequació.
D) Avaluació	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7		- Les estudiants presenten els projectes a ABEA i se'n fa una avaluació conjunta. - Les estudiants completen el qüestionari post-intervenció.
E) Tancament		2	- Lliurament dels projectes finals a ABEA per part de les estudiants. - Cerimònia de tancament.

Font: Elaboració pròpia.

Consideracions ètiques

El projecte va ser aprovat i avalat per l'Institut de Recerca i Innovació Educativa (IRIE) de la Universitat de les Illes Balears. Totes les estudiants van completar i van signar un consentiment informat en el qual s'explicava el projecte i la seva participació en aquest, i la seva participació va ser anonimitzada mitjançant una codificació de la seva identitat.

Resultats

Es van presentar dos treballs, ja que el grup-classe va ser dividit en dos grups de treball. Un dirigit a persones afectades directament per la malaltia, "Andradament happy", i un altre a familiars i cuidadores de persones afectades per la malaltia, "L'altra cara d'Andrade".

Segons es va poder observar en les dades recollides del qüestionari inicial, el 90% de les estudiants desconeixien malalties rares com, per

exemple, la síndrome X-fràgil, l'esclerosi lateral amiotròfica, la síndrome de Sjogren, entre moltes altres. El 100% de les estudiants va respondre que concretament no coneixia la malaltia d'Andrade.

Algunes de les respostes obtingudes a la pregunta "Quin tipus de dificultats penses que es poden trobar aquestes persones a l'hora de contactar amb les treballadores socials?" van ser: "La falta de recursos destinats a aquest grup poblacional" (a_21); "Que hi hagi poca familiaritat amb la seva malaltia i no sàpiguen ajudar-los" (a_20); "La inexperiència sobre la malaltia" (a_14); "Por a no ser enteses" (a_10); o "La dificultat d'expressar la situació per la qual estan passant davant d'una persona desconeguda" (a_3).

En concloure l'experiència es va tornar a administrar un qüestionari a l'alumnat per conèixer el grau de satisfacció i de percepció personal d'adquisició de coneixements que els havia aportat participar en l'experiència. El 100% de les estudiants van respondre que consideraven que el projecte ApS s'integrava "bastant-molt" en el currículum de l'assignatura i l'adquisició de competències vinculades a l'assignatura Processos i Tècniques del Treball Social de Grups. El 45% va respondre que la seva participació en el projecte ApS els havia despertat molt d'interès pels problemes locals del seu entorn més pròxim. El 35%, "bastant" i el 20%, "una mica".

Respecte a la valoració personal sobre el grau adquirit de coneixements de la malaltia d'Andrade i la implicació que té en la vida de les persones afectades i les seves famílies, el 80% va respondre que havien adquirit "bastants" coneixements sobre aquesta malaltia i les implicacions per a la pràctica del treball social.

El 40% de les participants va respondre sentir-se "molt satisfeta" amb la seva participació en el projecte ApS. Un 40% va respondre sentir-se "bastant satisfeta" i el 20% va respondre sentir-se "una mica satisfeta".

La valoració de l'experiència en general per part d'ABEA va ser molt positiva. La connexió i coordinació amb la universitat va ser ben valorada, tant amb el professorat com amb l'alumnat. Es va manifestar com un gest positiu el fet que es comptés amb elles com a associació per explicar, en primera persona, qui eren com a entitat, i qui eren com a persones afectades per la malaltia, sense intermediaris. Elles van ser les que van explicar les seves pròpies històries i van valorar i van avaluar si l'alumnat havia analitzat adequadament quines havien considerat que eren les seves necessitats, i si havien proposat intervencions grupals adaptades a elles i al col·lectiu d'ABEA, obtenint tots dos grups resultats satisfactoris. Finalment, cal remarcar que, després d'aquesta experiència de visibilització de la vàlua del treball social grupal com a proposta de suport i suport a les seves sòcies, durant els dos anys següents l'associació ha ofert un grup de suport a les seves sòcies, facilitat per una treballadora social, gràcies al finançament obtingut en diverses convocatòries d'àmbit privat-farmacèutic.

Els dos elements que integren l'ApS són, d'una banda, el servei efectiu, dirigit a la comunitat i, d'altra banda, l'aprenentatge deliberat i en relació amb el currículum dels estudis en curs (Paz-Lourido et al., 2018). El servei efectiu dirigit a la comunitat ha estat, en aquest cas, la presentació

dels dos treballs elaborats per l'alumnat, que han estat valorats positivament per les persones que pertanyen a ABEA. Respecte a l'aprenentatge, els resultats d'aquest projecte demostren que l'alumnat ha augmentat els seus coneixements sobre la malaltia d'Andrade, així com les implicacions que se'n deriven per a la pràctica del treball social. Per descomptat no hi ha només èxits vinculats a l'ApS (Speck, 2001), però sí que ha quedat demostrat, previ aval de nombroses experiències, que es tracta d'una experiència d'aprenentatge enriquidora per a les futures professionals, durant el seu pas per l'etapa universitària (Negre et al., 2018; Rubio et al., 2013).

Discussió i conclusions

Una vegada avaluat el projecte a través de la comparació dels qüestionaris, pre- i post-intervenció per part de les estudiants i de l'avaluació docent de l'assignatura, es va considerar que s'havien assolit els 7 objectius d'aprenentatge i els 2 objectius del servei. Aquest projecte es pot aplicar fàcilment a altres àrees, així com amb altres temes que puguin ser d'interès per a la societat i el context educatiu superior. Exemple d'això poden ser col·laboracions amb entitats que atenen col·lectius que reconeixen determinades conductes addictives i trastorns de la conducta alimentària, entre moltes altres.

El treball social juga un paper fonamental en el suport i acompanyament a persones i famílies que han estat afectades per malalties rares. Que siguin "rares" implica una baixa incidència i, en conseqüència, solitud. A més, el fet de patir-les repercuteix tant per a la pacient com per a la seva família en una sèrie de dificultats associades a una possible situació de discapacitat. En molts casos, aquestes persones es troben davant la dificultat o impossibilitat de treballar o necessiten suport per a les seves activitats de la vida diària. La dificultat d'obtenir una ocupació adequada a les seves necessitats, la dificultat d'accés a recursos o la limitació de la participació social, entre altres, suposa la necessitat de suport per part del treball social. En aquest context, el treball social grupal es converteix en una eina útil, ja que afavoreix l'acompanyament entre iguals i el creixement conjunt.

L'aliança entre la universitat i la societat cada vegada ha de ser més pròxima i poderosa. Tal com vam recollir inicialment, l'assoliment de l'Agenda 2030 serà possible des d'un compromís durador i efectiu entre els diferents agents i organitzacions socials, públiques i privades. Així mateix, amb aquest objectiu, serà necessària la implicació dels òrgans gestors d'aquestes organitzacions per a la implementació d'estratègies de responsabilitat social per donar suport al desenvolupament, tant local com internacional, des de l'àmbit de l'aprenentatge i de la docència.

Com a futures professionals del treball social, les alumnes universitàries necessiten un elevat grau de coneixements, habilitats i destreses per a la seva pràctica professional, però també un acostament a la realitat que les envolta. Des de la metodologia d'Aprenentatge-Servei, la universitat,

i concretament els estudis de Treball Social, poden oferir aquest pont de connexió entre el món acadèmic i la societat. Tal com els resultats obtinguts d'aquesta experiència demostren, el grau de satisfacció de l'alumnat (futures professionals) és elevat amb aquest sistema de treball a l'aula. Els genera motivació i connexió entre els seus coneixements teòrics i pràctics i l'atenció a necessitats socials reals i latents de la seva comunitat, oferint un servei a la comunitat mentre aprenen.

Actualment la innovació docent suposa un repte per a l'educació universitària, a la qual necessita dotar de coneixement teòric alhora que afavoreix l'adquisició d'habilitats i competències de les estudiants. Així doncs, considerem que la incorporació d'aquesta metodologia d'Aprenentatge-Servei en els estudis de Treball Social és una gran oportunitat per contribuir a aquesta adquisició.

Les pràctiques de treball social grupal solen ser les grans oblidades dins del marc dels serveis socials. Les universitats es troben davant el desafiament de dotar i oferir a les seves estudiants tècniques i exemples de propostes d'intervenció perquè puguin desenvolupar en la seva futura professió. Aquest tipus de pràctiques poden ajudar al fet que, d'aquí a uns anys, aquestes intervencions grupals es trobin més integrades en els centres de serveis socials.

Referències bibliogràfiques

- Asociación Balear de la Enfermedad de Andrade (2021). ABEA. Recuperado de <http://andradebalear.es/>
- Consejo General del Trabajo Social. (2021). *La contribución del Trabajo Social al cumplimiento de los ODS*. [Webinar Trabajo Social]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SZD7ai1sd6I&feature=youtu.be>
- CRUE / Comissió de Sostenibilitat. (2015). *Institucionalización del Aprendizaje-Servicio como estrategia docente dentro del marco de la Responsabilidad Social Universitaria para la promoción de la Sostenibilidad en la Universidad*. Document tècnic aprovat pel Comitè Executiu i el Plenari de la Comissió de Sostenibilitat (Grupo CADEP), celebrat a Lleó el dia 29 de maig de 2015.
- Kenny, M., Simon, L. A. K., Kiley-Brabeck, K., i Lerner, R. M. (Eds.) (2002). Promoting Civil Society Through Service Learning: A View of the Issues. En *Learning to Serve. Promoting Civil Society Through Service Learning* (p. 1-14). Springer.
- Manzano-Arrondo, V. (2012). *La función comprometida de la universidad*. (Tesi doctoral no publicada). Universidad de Valladolid.

- Mayor, F. (2009). La problemática de la sostenibilidad en un mundo globalizado. *Revista de Educación*, núm. extr., 25-52.
- Muñoz, C. (2012). Responsabilidad Social Universitaria: Aportes al enriquecimiento del concepto desde la dimensión de las prácticas. En *Documento de Trabajo N° 23. Serie Documentos de Trabajo*. Instituto Universitario de Desarrollo y Cooperación IUUC-UCM.
- Naciones Unidas. (2021). *Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible*. Recuperado de: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/>
- Negre, F., de Benito, B., y Verger, S. (2018). Más allá del voluntariado: Una aproximación al Aprendizaje-Servicio para la formación inicial de profesorado en el ámbito de la pedagogía hospitalaria. *International Studies on Law and Education*, 29/30, 147-166.
- Parra, B. (2014). Una revisión del trabajo social grupal. *Revista de Treball Social*, 201, 23-29.
- Paz-Lourido, B. (2017). El Aprendizaje-Servicio, ¿una metodología a considerar en la formación universitaria en Fisioterapia? *Fisioterapia*, 39(6), 227-228.
- Paz-Lourido, B.; Negre, F.; Verger, S., i de Benito, B. (2018). L'aprenentatge-servei a l'educació superior: de les experiències puntuals a la institucionalització. Dins T. Lleixà Arribas, B. Gros Salvat, T. Mauri Majós, i J. L. Medina (Coords.), *Educació 2018-2020. Reptes, tendències i compromisos*. IRE-UB.
- Raya-Díez, E., i Caparrós, N. (2013). Aprendizaje-Servicio en las prácticas externas de Grado. La experiencia de la Universidad de la Rioja en el Grado de Trabajo Social. *Revista internacional de educación para la justicia social (RIEJS)*, 2(2), 131-154.
- Real Decreto 1791/2010, de 30 de diciembre, por el que se aprueba el Estatuto del Estudiante Universitario, BOE núm. 318 § 20147 (2010).
- Rubio, L., Prats, E., y Gómez, L. (Coords.). (2013). *Universidad y sociedad. Experiencias de aprendizaje servicio en la universidad*. Colección Educación y Comunidad, 8. Institut de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona.
- Speck, B. W. (2001). Why Service-Learning?. *New directions for higher education*, 114, 3-13.
- Tapia, M. N. (2006). *Aprendizaje y servicio solidario en el sistema educativo y las organizaciones juveniles*. Editorial Ciudad Nueva.
- Tapia, M. N. (2018). *El compromiso social en el currículo de la Educación Superior*. CLAYSS.
- UNESCO (1998). Declaración mundial sobre la educación superior en el siglo XXI: Visión y acción. *Educación Superior y Sociedad. Conferencia mundial sobre la educación superior*, 9(2), 97-113